

Araştırma Makalesi

Din Eğitimi Bağlamında Kademeli Eğitim Sistemi ve İmam Hatip Ortaokulları*

Fikriye Rana Kara¹

Öz

Din eğitimi, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca, laiklik ilkesinin gereği tehlike olarak görülmüş ve hemen hemen her hükûmet döneminde farklı uygulamalara tabi tutulmuştur. Din eğitimi denince akla ilk olarak İmam Hatip Okulları gelmektedir. Kurulduğu günden bu yana toplum tarafından yoğun ilgi gören İmam Hatip Okulları, uygulamaların hedef tahtası olmuştur. Tarihsel süreçte farklı uygulamalara tabi tutulan İmam Hatip Okulları bugün ortaokul ve lise kısmı olarak faaliyet göstermektedir ve öğrenci sayısı bakımından tüm zamanların en fazla öğrenci sayısına sahiptir. 14 yıl aradan sonra tekrar faaliyete geçen İmam Hatip'lerin ortaokul kısmında öğrenim gören öğrenci velilerinin söz konusu okulları tercih nedenlerinin ne olduğu ve beklenti düzeyini tespit etmeye çalışılmış olan bu makalede, sahadan elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Bir saha araştırması olan çalışma Konya ili merkezinde bulunan üç ayrı ilçeden sosyoekonomik düzeyi düşük ve yüksek olarak belirlenen ve toplamda altı İmam Hatip Okulu 7. sınıf 285 öğrenci velisine uygulanmıştır. Bu anlamda bu makale, 2012'den bu yana uygulamaya geçen 4+4+4 zorunlu kademeli eğitim sisteminde, İmam Hatip Ortaokulu olarak ilk mezunlarını verdiği bu dönemde velilerin söz konusu okullardan beklentilerinin ne derece karşılandığını açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Din eğitimi • İmam Hatip • Ortaokul • Veli • Öğrenci

* Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Ertan Özensel danışmanlığında 2016 yılında tamamlanan "Ortaokul Öğrenci Velilerinin Beklentileri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Fikriye Rana Kara, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji A.B.D. doktora öğrencisi. Eposta: rana-kara@hotmail.com

Din olgusu, ilk insandan bu yana var olmakla birlikte her toplumda farklı şekillerde tezahür etmiştir. Din, toplumsal mekanizmanın işleyişi noktasında temel bir unsur olarak var olmuş, bir taraftan toplumu şekillendirirken diğer taraftan toplum eli ile şekillenmiştir. *Dinin* toplumun şekillenmesinde büyük bir rolü olduğu gibi toplum da dine etki eder ve her nesil içine doğduğu toplumun sosyal değerlerini, kendi çağının koşullarına göre; yorumlar/günceller, yeniden şekillendirir. Tabi ki bu durum sistemli bir mekanizmayı gerekli kılar ki bu mekanizma “eğitim sistemi” ile sağlanır. Bu anlamda “din ve eğitim” birbirinden bağımsız olmayan iki ayrı, fakat birbirini tamamlayan bir unsur olarak karşımız çıkar.

Birey doğumundan itibaren dâhil olduğu toplumun değerlerini öğrenip içselleştirirken diğer taraftan kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısı olması bakımından da bir araç işlevi görür. Bu anlamda birey sosyalizasyon sürecine dâhil olduğu andan itibaren aslında eğitim sürecine de dâhil olmuştur. Eğitimin ilk basamağını ise aile oluşturur. Zincirin ilk halkası olan bebeklik ve çocukluk dönemine denk gelen bu evreyi Berger ve Luckman “asli toplumsallaşma” olarak adlandırır. Asli toplumsallaşmasını tamamlamış olan birey sosyalleşmeye başladığı evrede; “tali toplumsallaşma” sürecinde aktif bir rol üstlenmeye başlar (Akın, 2011, s. 136). Birey, “tali toplumsallaşma”nın ilk aşamasına denk gelen bu dönemde “okul” ile tanışır. Okul dönemi ise hayat boyu sosyalizasyon sürecinde olan bireyin karakterinin şekillendiği en etkin döneme denk gelir. Özellikle ortaokul dönemine denk gelen bu süreçte birey rol modeller edinmeye başlar.

Ortaokul dönemi, soyut düşüncenin geliştiği buluş evresine denk gelir ve “aklın baliğ olması”nın gereği olarak genç birey bu dönemde ontolojik sorulara cevap bulma arayışı içerisine girer. Bu dönemde verilecek doğru din eğitimi, bireyin manevi bütünlüğünün tamamlanmasına yardımcı olacak ve kişilik gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır. Dolayısı ile gencin ileriki dönemlerde karşılaşılabileceği sıkıntılarla baş edebilme yeteneği bu dönemde kazandırılmış olacaktır. Benzer şekilde sosyolojinin kurucularından olan; Durkheim çocukluk sürecini aile dönemi ve okul dönemi olarak ikiye ayırır. İkinci dönem; “çocuğa ahlaklı bir karakter kazandırılması” açısından çok önemlidir. “Ahlaki temeller okul döneminde oluşturulmazsa, çocuğun topluma kazandırılması neredeyse imkânsızlaşır” (Canatan & Yıldırım, 2013, s. 161). “Durkheim’in din ile toplumsal bütünleşmenin yan yana var olduklarını ileri sürmesinden ve dinde gevşemenin toplumdaki dayanışma bağlarını çözerek anomiye yol açtığına işaret etmesinden beri sosyolojik literatürde din, biliyoruz, hemen hemen herkesçe bir istikrar faktörü olarak değerlendirilmekte, bu nedenle de toplumsal değişmeye set çeken etkin bir toplumsal güç olarak yer almaktadır.” (Durkheim, 1965’ten akt., Vergin, 2000, s. 43). *Dinin* toplumsal kontrol mekanizmasını sağlama noktasında büyük bir etkisi vardır. Bireysel olarak bu durum, sosyalizasyon sürecinde edinilir ki bu da belirli bir eğitim sürecini gerekli kılar. Aliya İzzetbegović ise din

eğitimine bakışını şöyle ifade eder: “İslam toplumunun temeli ve dayanağı din olduğuna göre eğitim onun sadece bir görevi değildir, aynı zamanda eğitim onun var olma durumudur. Bu ilk evvela aile, daha sonrada okulların bütün dereceleri vasıtasıyla gerçekleşen dinî ve ahlaki eğitimidir.” (İzzetbegovic, 2012, s. 58). Tarihsel sürece baktığımızda da Türk toplumunda *dinin* toplumsal bir güç olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin başından bu yana “din eğitimi”, Cumhuriyetin laiklik ilkesi gereği devlet kontrolüne geçmiş, bu aşamadan itibaren de Türk siyasetinin temel malzemesi hâline gelmiştir. Türkiye’de din eğitimi Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte resmî olarak devlet kontrolüne geçmiş, kurumsal olarak İmam Hatip Okulları adı altında faaliyet göstermiştir. İmam Hatip Okullarının tarihi ise Cumhuriyet tarihi kadar eskidir. Günümüz İmam Hatip Okullarının işleyişi, öğrenci ve veli profilleri gibi farklı yönlerini değerlendirebilmek için de bu makale kapsamında, kuruluşundan bugüne İmam Hatip Okullarının tarihçesine ve özellikle bu okullarla ilgili düzenlenen siyasi uygulamalara kısaca değinilmiştir.

Problem

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ve meslek liselerinin, özellikle İmam Hatiplerin orta kısmı “postmodern darbe” sürecinde kesintiye uğramış, katsayı uygulaması ile bu okullar kan kaybına uğramıştır. Fakat sonraki süreçte (hükûmet değişikliği ile) 2012’de 4+4+4 eğitim sistemine geçilmiş ve ortaokul kısmı tekrar faaliyete geçmiştir. 14 yıl aradan sonra tekrar faaliyete geçen İmam Hatip Okulları okul ve öğrenci sayısı bakımından ivme kazanarak tekrar ülke gündemine oturmuştur. Bugüne kadar İmam Hatiplilerle ilgili çok fazla çalışma yapılmıştır. Bunlar bu çalışmanın teorik çerçevesini oluştururken başvurulan kaynaklar olmakla birlikte, genel olarak çalışmalarda, İmam Hatip Okulları veya lise kısımları ele alınmıştır. Bu çalışmada 4+4+4 eğitim sistemine geçiş sürecinde İmam Hatip Ortaokulları ele alınmıştır. Katsayı probleminin kalkması, yeni eğitim sistemine geçişle ortaokul kısmının açılması ile ilk mezunlarını vereceği bu dönemde bir milyonu aşmış öğrenci sayısı ile bütün zamanlardan daha fazla bir öğrenci sayısına sahip olan bu okulların özellikle ortaokul kısmında; ailelerin bu okulları tercih nedenleri ve bu okullardan beklentilerinin ne oranda karşıladığı analiz edilmiştir.

Aile profilleri. Kurulduğu ilk yıllarda kısıtlı kesimde yaşayan aileler tarafından talep gören İmam Hatip Okullarının yetmişli yıllarda kız öğrencilerin de öğrenim görmeye başlaması ile öğrenci sayısında büyük bir artış görülmüştür. Şehirleşmenin giderek artması ile sadece köyden gelen ailelerin değil şehirde yaşayan müteaddiyin ailelerin de tercih ettikleri okullar hâline gelmiştir. Özal döneminde Anadolu İmam Hatip (AİHL) okullarının açılması ile büyük bir dönüşüme uğramış olan İmam Hatipler, akademik başarıları ile ünlenmiş, sosyoekonomik ve kültürel yönden çeşitlilik arz eden aileler

tarafından da tercih edilir olmuştur. Çeşitli uygulamalara maruz kalan bu okulların bugün ortaokul kısmına devam eden öğrencilerinin aile profilleri analiz edilmeye çalışılmış ve yine okul tercihinde aile veya birinci dereceden akraba içerisinde İmam Hatip geçişinin bulunup bulunmadığı bu çalışma kapsamında ele alınmıştır.

İmam Hatip okulu tercih nedeni. Çalışmada ele alınan sorulardan bir diğeri velilerin neden İmam Hatip okulu tercih ettikleridir. Okul tercihinde farklı etkenler söz konusudur. Manevi eğitim veren bu okulların tercih nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz: (i) Uyuşturucu madde, alkol, sigara kullanımının ilköğretim seviyesine kadar inmiş olması tehlikesine karşı İmam Hatip Okulları güven duyulan okullar özelliğini taşımaktadır. (ii) Homojen öğrenci yapısına sahip olduğu düşüncesi ile kötü arkadaşlıklardan koruma, kız-erkek ilişkilerinden koruma düşüncesi, söz konusu okulların eve yakınlığı, manevi eğitimini bu okulda tamamlayıp İmam Hatip Lisesine (İHL) geçmesi düşüncesi, özellikle de parçalanmış aileler gibi çarpık aile ilişkileri nedeniyle çocuğunun eğitime gereken özeni gösteremeyen aileler “ben sahip çıkmasam da birileri sahip çıkar” düşüncesiyle bu okulları tercih etmekte ve adeta söz konusu okulları bir sigorta olarak görmektedir. Bu gibi nedenler de bu okullara olan talebi arttırmaktadır. (iii) Öte yandan akademik başarı sağlayan kantonlaşmış imam Hatip Okulları da akademik başarıyı önceleyen aileler için bir başka tercih sebebi olmaktadır.

Alternatif din eğitimi. Kesintisiz sekiz yıllık zorunlu eğitim sürecinde devlet okullarının tek alternatifini özel okullar oluşturmaktaydı. Müfredatı aynı olsa da özel okulların kendi içerisinde –misyona göre– öğrencisine alternatif din eğitimi programları uyguladığı bilinen bir gerçektir. Ülkemizde bağımsız özel okullar bulunmakla birlikte herhangi bir cemaati temsil eden bazı özel okullar, özellikle 1998-2012 yılları arasında orta ve yüksek ekonomik seviyeye sahip, büyük oranda da muhafazakâr aileler tarafından tercih edilmekte idi. Kapatılan İmam Hatip okullarında ve İHL’lerde uygulanan katsayı engeli ve başörtüsü yasağı ile söz konusu farklı dinî cemaatleri temsil eden okullar kimileri için birer rant kapısı oluşturmuştur. Gelir düzeyi orta ve düşük olan büyük bir kesim için devlet okulları tek seçeneği oluşturmaktaydı. Aileler bu boşluğu doldurmak için yazları çocuklarını *Kuran Kurslarına* göndermekteydi. Bu durum gelenekselleşmiş olmakla birlikte bugün Konya’da yaz Kuran Kursu eğitimi hâlâ ilköğretim ve ortaokul seviyesindeki öğrenci velileri tarafından yoğun talep görmektedir. Bu durumun hangi oranda olduğu bu çalışma kapsamında ele alınmıştır.

İmam Hatip Okullarından beklenti. Kademeli eğitim sistemine geçiş aşamasında “dindar nesil yetiştirme” tartışmaları çeşitli platformlarda gündeme gelmiş ve söz konusu okulların eve yakınlığı nedeniyle tercih edildikleri tartışmaları yoğunlaşmıştır. Çalışma kapsamında bu durumun, velilerin İmam Hatip okulu tercihinde ne kadar

etki ettiği ele alınmıştır. Söz konusu okullar ile ilgili engellerin aşılmış olması ve kız öğrencilerin başörtüleri ile sadece İmam Hatip çatısı altında değil diğer eğitim kurumlarında da eğitim görebilmelerine rağmen bu okulları neden tercih ettikleri irdelenmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz ki bu durum ailelerin bu okullardan bazı beklentileri olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ile ilgili farklı seçenekler söz konusudur.

TEOG başarısının lise türü tercihinin etkisi. Akademik başarının zorunluluk hâline geldiği ülkemizde, üniversiteye geçiş sınavlarında olduğu gibi ortaokuldan liseye geçiş aşamasında da sınav puan sonucuna göre lise tercihi yapılmaktadır. Gelecek kaygısından dolayı akademik başarı potansiyeli olsun ya da olmasın her ebeveyn çocuğunun başarılı olmasını istemektedir. Bu açıdan bakıldığında çocuk, ebeveynin *vitrini* işlevini görmektedir. Akademik anlamda sağlanan başarı eğitim kurumuna niteliksel bir anlam yüklemekte ve okulların “kaliteli okul” olarak anılmasına neden olmakta ve tercih sebebi olmasının ön koşulları arasında yer almaktadır.

Ortaokuldan liseye geçiş aşamasında üniversite tercihi gibi lise tercihleri de puan derecesine göre sıralanmaktadır. Bu başarının somut ölçüsü TEOG’dur. TEOG puanı olmayan bir öğrenci herhangi bir liseyi tercih edememektedir. Genel olarak tercih listesinin en üst sırasında Fen Liseleri yer alırken sonraki sıralamalar Anadolu Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Meslek Liseleri... şeklinde devam etmektedir. İmam Hatip Ortaokulundan mezun olan bir öğrencinin akademik başarısı lise tercihinin ne yönde etkiliyor? sorusu açıklanması gereken bir soru olarak görülmüştür.

Büyük oranda tercih nedeninin dinî hassasiyet olduğunu belirten velilere akademik başarının somut göstergesi olan TEOG sınavından çocuklarının iyi bir başarı elde etmeleri durumunda lise tercihlerini ne yönde kullanacakları sorusu sorulmuştur. İmam Hatip okulu tercih eden velilerin lise tercihi sorusuna vermiş oldukları cevapları; manevi eğitim veren İHL’ler (din eğitimi tercihi) ve İHL dışındaki (diğer seçenekler) diğer okullar olarak kategorilendirilmiştir.

Dinî eğitim tercihi. İHL’lerin önündeki katsayı engelini 2011 tarihli düzenlemeyle kaldırılmış olması ve orta eğitim kurumlarında aynı tarihte kız öğrenciler için başörtüsü serbestisinin getirilmiş olmasına rağmen İmam Hatiplere olan rağbet tekrar artmıştır. 2011 öncesinde kız öğrencilerin başörtüleri ile eğitimlerine devam edebilmeleri için İHL’ler tek seçenektir. Bugün kamusal alanda başörtüsü serbesti nedeni ile İmam Hatip okulları tek seçenek olmaktan çıkmıştır, aileler İmam Hatip ortaokullarını manevi eğitimi önemsemeleri dolayısıyla tercih etmektedir. Günümüzde artık öğrenciler İHL mezun olduktan sonra sadece din adamı olma veya din eğitimi alanında değil, her meslek alanında öğrenim görebilmekte ve üniversite tercihinde bulunabilmektedirler.

Diğer seçenekler. Her ne kadar katsayı engeli kalkmış olsa da geçmiş tecrübelerden yola çıkarak insanlar hâlâ bir engelle karşılaşma durumunun söz konusu olabileceği endişesini taşımaktadır. Ki bu durum lise eğitiminin İHL'den farklı bir yönde kullanılmasına etki etmektedir. Özellikle TEOG'dan iyi bir başarı elde edilmesi durumunda veliler, gelecek kaygısı ile çocuklarının gelecekte herhangi bir zorlukla karşılaşmaması için daha başarılı olduğunu düşündükleri; Fen ve Anadolu liseleri gibi akademik başarı sağlayan okulları tercih etmektedirler. Gelecek kaygısını taşıyan veliler çocuklarının gelecekte iyi bir mesleki konuma sahip olmasını istemekte ve doğal olarak manevi eğitimi ikinci plana atmaktadırlar.

Dinipratiklerinininşası. Parçalanmış aileler ve şiddetli geçimsizlik yaşayan ve benzeri aileler çocuğun biyolojik, psikolojik gelişiminde olduğu gibi akademik ve manevi eğitiminde de gereken özeni gösterememektedir. Türkiye'de gittikçe yaygınlaşan bu tür aile modelleri çocuğun eğitim sorumluluğunu tamamen okula yüklemekte, bu da görevin okula ait olduğu kanaatini oluşturmakta ve yaygınlaştırmaktadır. Oysa dinî-manevî eğitimin bütünlük arz edebilmesi için okulda verilen eğitim ile aile ortamının (ibadetlerin uygulanması noktasında) örtüşmesi gerekmektedir. Din eğitimi alan çocuk ibadetlerini yerine getirme noktasında okul ve ev tezatlığı ile karşılaşmakta ve dolayısıyla dinî pratikleri yerine getirmede gereken özeni gösterememektedir. Ev ile okul arasında köprü olan öğrencinin edindiği bilgileri uygulama noktasında kazanım elde edip etmediği ele alınan bir başka sorudur.

Yeni eğitim sistemine bakış. Eğitim tarihimize baktığımızda sürekli farklı uygulamaların gündeme gelmiş olduğunu görürüz. Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus devlet bağlamında, milliliği vurgulayan söylemler üzerinden şekillenen eğitim sistemimiz günümüze kadar farklı uygulamalarla da sürekli değişip dönüşmüştür. Tüm bu değişiklikler toplumsal tabanda olumlu-olumuz eleştirilerle yankı bulmuştur. Benzer olumlu-olumsuz eleştiriler yeni eğitim sisteminin ilk yıllarında da farklı siyasi düşünceye sahip kişiler, üniversiteler, gazeteciler gibi kişilerce pek çok alanda yapılan tartışmalarla gündemi meşgul etmiştir. İlk mezunlarını vermiş olan yeni eğitim sistemini velilerin nasıl değerlendikleri ele alınan sorular arasındadır.

Gelecek ile ilgili duyulan kaygılar. İmam Hatip okulları kuruluşundan itibaren siyasi iktidarlar tarafından şekillendirilmeye çalışılmış ve çeşitli uygulamalara maruz bırakılmıştır. Söz konusu uygulamalar İmam Hatip okullarına olan talebi de etkilemiştir. Bugün her ne kadar İmam Hatip okulları ile ilgili tüm problemler çözülmüş gibi gözükse de siyasi iktidarın değişmesi durumunda tekrar katsayı uygulaması ve başörtüsü yasağı gibi çeşitli uygulamalara maruz kalınacağı endişeleri söz konusudur.

Kuruluşundan Günümüze Kısaca İmam Hatip Tarihçesi

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ulus devlet olmasının bir gereği olarak milliliğe vurgu yapmış ve pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da “millî” olma yönünde çalışmalar başlatmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte yasallaştırılan eğitim anlayışı ile; eski rejime ait kurum ve kuruluşlar tasfiye edilerek yerlerine modern kurum ve kuruluşlar ikame edilmiştir (Gökaçtı, 2005, s. 121). Siyasal anlamda gerçekleştirilen düzenlemelerdeki asıl amaç yeni kurulan devlete uygun bir toplum modeli geliştirmektir; “Her ulus devlet, sınırları içinde bulunan insanlardan bir toplum yaratmak amacıyla, millî bir aidiyet tanımlayacağı toplumsal değerleri yaymak için eğitimden yararlanır. Millî bir aidiyet ve yurttaşlık bilinci yaratacak ortak bir kültür arayışı, devleti, varlığının somutlaşması demek olacak yurttaşlığı yaratmak üzere bir millî eğitim sistemi kurmaya yönelir.” (Elias, 1973'ten akt., Göle, 2000, s. 118). Toplumsal değişim ve dönüşümde en etkili yer olan okul bu anlamda, Althusser'in tanımı ile devletin en önemli ideolojik aygıtıdır.

Eğitimin “millî” olmasının dışında dönemin lideri tarafından vurgulanan bir diğer esas, ulusal eğitimin laiklik ve çağdaşlıkla bütünleşmesi olmuştur (Aybars, 2006, s. 260'tan akt., Bozkurt, 2007, s. 37). Bu anlamda 1924 yılında uygulanmaya başlanan ve kelime anlamı “öğretim birliği” olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre Osmanlı döneminde açılan okulların kapatılması yerine Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması gerekirken medreseler tamamı ile kapatılmıştır (Öcal, 1994, s. 30). Bu zamana kadar “din görevlisi” ihtiyacı medreseler ile karşılanıyorken (Bozan, 2007, s. 11) Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte bu görev yeni açılan İmam Hatip Mekteplerine devredilmiştir. Yani Osmanlı İmparatorluğu döneminde medreselerde yetişen din adamları artık modern kurumlardan çıkmaya başlamıştır.

Amacı din adamı yetiştirmek olan İmam Hatip Mekteplerinin tarihi çok uzun sürmemiş ve öğrenci yetersizliği gibi nedenlerle 1930 yılına gelindiğinde tamamen kapatılmıştır. Din eğitiminin yasaklanması ve ezanın Türkçeleştirilmesi gibi din alanında gündeme getirilen yasaklarla din tedrici olarak kamusal alandan tasfiye edilmiş ve bireysel-vidani bir boyuta indirgenmiştir. Oysaki “Türkiye’de İslam sosyal kimliğin bir parçasıydı.” (Aydın, 2000, s. 138). 1930-1948 yılları arasında kapsayan bu dönem daha sonraki yıllarda “din eğitiminde boşluk yılları” (Gökaçtı, 2005, s. 152) olarak anılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'na denk gelen yıllarda tekrar çok partili hayata geçişin sinyalleri verilmiş ve din eğitimi tekrar siyaset gündemine oturmuştur. Çok partili hayat geçiş ve halktan gelen şikayetlerle CHP Hükümeti bu dönemde “jakoben laik” (Mardin, 2002) anlayışını yumuşatmış, dinî alanda tavizler vermeye başlamıştır. Halktan gelen “Ölülerimizi yıkayacak din adamı bulamaz olduk.” şikâyetleri meclis

kürsüsünde karşılık bulmuş ve bu ihtiyacı karşılayacak kurslar açılmıştır. Bunun nedenlerinden bir diğeri, dinin oluşturduğu boşluğu bu döneme denk gelen komünizm gibi ideolojilerin dolduracağı endişesidir. Bu anlamda, din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla ortaokul mezunu ve askerliğini yapmış kişilere beş aylık eğitim sonunda sertifika verilen İmam Hatip Kursları açılmış; fakat kısa bir süre faaliyet gösteren bu kursların ömrü 10 ay sürmüş ve 1949 yılında tamamen kapatılmıştır (Dinçer, 1998, s. 90–92; Soylu, 2013, s. 58; Ünsür, 2005, s. 153).

İmam Hatip Okulları bugünkü şekli ile 1951 yılında Demokrat Parti döneminde açılmıştır. İlk ve orta dereceli eğitim veren okullar şeklinde açılan bu kurumlara halktan büyük destek gelmiştir. Özellikle köylü çocuklarının yoğun talep gösterdiği bu okulların açılmasındaki asıl amaç “din adamı” yetiştirmektir. Devam eden süreçte kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış olsa da 1960’lı yıllarda İmam Hatip okulları siyasilerin adeta yarış nesnesi hâline gelmiştir.

Süreç içerisinde farklı uygulamalara tabi tutulan İmam Hatip okullarının 1971 Nihat Erim¹ Hükûmeti döneminde ortaokul kısmı kapatılmış; fakat aynı dönemde İmam Hatip mezunlarına üniversite kapıları açılmıştır. 1973 Naim Talu Hükûmeti döneminde İmam Hatip Lisesi olarak adı değiştirilen söz konusu okulların 1974 Koalisyon Hükûmeti döneminde tekrar ortaokul kısmı faaliyete geçmiştir. 1976 yılı itibarıyla kız öğrencilerinin de bu okullarda eğitim görmeye başlaması ve Özal döneminde Anadolu İmam Hatip Liselerinin açılması ile öğrenci sayısı bakımından büyük bir artış göstermiştir. Pek çok kesim tarafından rağbet gören söz konusu okullar, bu dönemde Türkiye ÖSS birincilerini çıkarır olmuştur. Bu durum İmam Hatipleri sadece “din adamı” yetiştiren kurumlar olması özelliğine farklı bir yön vermiştir. Artık bu kurumlardan bürokratlar, doktorlar, hâkimler ve mühendisler gibi önde gelen meslek grupları da yetişmektedir. Bu başarı Refah-Yol Hükûmeti döneminde “siyasal İslam’ın arka bahçesi” (Çakır, Bozan & Talu, 2004) tartışmalarını da gündeme getirmiş ve kırılma noktası olan 28 Şubat Postmodern Darbesi ile söz konusu okullar kesintiye uğramıştır. 28 Şubat ile “demokrasiye balans ayarı” (Özensel & Aydemir, 2016, s. 30) verilmiş ve İmam Hatip Okullarının, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulaması ile ortaokul kısmı kapatılmış, katsayı problemi ve başörtüsü yasağı gibi uygulamalar ile üniversiteye geçişleri engellenmiştir. Böylelikle İmam Hatip Liselerine olan rağbette sayısal olarak büyük bir düşüş gözlemlenmiştir.

İlk dönemlerinde, katsayı adaletsizliğini ortadan kaldıracığı vaatleri ile İmam Hatiplere olan rağbetin tekrar yükseldiği AK Parti Hükûmeti döneminde “dindar nesil yetiştirme” tartışmaları ile katsayı eşitsizliği tekrar gündeme gelmiştir. Uzun süren uğraşlar sonunda 2011 yılına katsayı engeli *ortadan kaldırılmış ve 2012 yılında 6287 sayılı kanunun yasallaşması ile 4+4+4* kademeli eğitim sistemine geçilmiştir. Böylelikle

1 1971-1972 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanıdır.

on dört yıl aradan sonra İmam Hatiplerin kapatılan ortaokul kısmı tekrar faaliyete geçmiştir. Bugün bu okullara devam eden öğrenci sayısı bir milyonun üzerindedir. Niceliksel anlamda tekrar ivme kazanmış olan söz konusu okullar hakkında yapılan tartışmaların geride kaldığı bu dönemde asıl tartışılan konu ise İmam Hatiplerin geçmişteki misyonuna/ruhuna uygun nitelikli/kaliteli öğrencilerin yetişmediğidir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma İmam Hatip Okulları öğrenci velilerinin beklentileri tespit etmeye ve betimlemeye yönelik olarak hazırlanmış survey tipi bir çalışmadır. Velilerin sosyoekonomik durumunu, genel profillerini, İmam Hatip Okullarında verilen eğitimden duydukları memnuniyeti, öğrencilerin eğitimden kazanımlarının gözlemlenebilirliğine yönelik bakış açılarını sunabilmek için anket tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda anket öğrenciler aracılığı ile velilere ulaştırılmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programında frekans ve yüzde analizleriyle sunulmuştur.

Örneklem

Çalışmanın örneklemini 285 İmam Hatip Okulu 7. sınıf öğrenci velisi (anne veya baba) oluşturmuştur. Konya ili merkez sınırları içerisinde toplam üç ilçe bulunmaktadır. Bu üç ilçenin demografik özellikleri ise birbirinden farklılık göstermektedir. Konya ili merkezinde bulunan üç ilçede sırasıyla; Meram'da 17 İmam Hatip Okulu, Selçuklu'da 26 İmam Hatip Okulu, Karatay'da ise 18 İmam Hatip Okulu bulunmaktadır. İmam Hatip Okulu öğrenci velilerinin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için Konya ili genel İmam Hatip Okulu veli profili sunması açısından her ilçenin sosyoekonomik ve kültürel düzeyi yüksek ve düşük olmak üzere iki ayrı semtinden iki ayrı İmam Hatip Okulu belirlenmiştir. Bu belirlemeyi yaparken TİMAV Konya Şubesinden yardım alınmıştır. Her okulun 7. sınıf kız ve erkek sınıfı öğrenci sayısı birbirinden farklılık göstermekle birlikte her okula ve sınıfa eşit düzeyde anket dağıtılmıştır. Anketler öğrenciler aracılığı ile velilere ulaştırılmıştır (anne veya baba). Erkek öğrencilerden alınan dönüt kız öğrencilere oranla düşük kalmıştır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada kullanılan anket, Likert tipi derecelendirme içeren 45 sorudan oluşmaktadır. Sorular oluşturulmadan önce kendisi de İmam Hatip mezunu olan ve İmam Hatip Okullarında idarecilik yapan bir Müdür, İmam Hatip mezunu İmam Hatip Okullarında görev yapmakta olan bir Din Kültürü Öğretmeni ile konu hakkında görüşme yapılmış ve bu okulda öğrenim gören öğrencilerin velilerine yapılan bir seminer sonrası sohbet ortamı oluşturularak veliler ile buluşmuş ve

soru-cevap şeklinde; İmam Hatip Okullarına bakış açıları, İmam Hatip Okullarında var olan problemler, İmam Hatip Okullarının nasıl olması gerektiği ve İmam Hatip Okullarından beklentilerinin ne olduğu ile ilgili diyalog gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde ve Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapmakta olan (İmam Hatipler ile ilgili çalışmalar gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmekte olan) bazı öğretim üyeleri ve araştırma görevlileri ile görüşme gerçekleştirilerek temel problemler tespit edilmiştir. Anket soruları ise tüm bu görüşmeler sonucunda oluşturulmuştur.

Sınırlılıklar

Araştırma 4 Nisan-15 Nisan 2016 tarihinde, 2015-2016 eğitim öğretim yılında öğrenim gören, Konya ili merkezinde bulunan üç ayrı ilçede belirlenmiş olan;

1. Meram Vakıf Bank İmam Hatip Okulu (Kurtuluş Mahallesi)
2. Meram Mümtaz Kuru İmam Hatip Okulu (Pirebi Mahallesi)
3. Selçuklu Muhammed Hamdi Yazır İmam Hatip Okulu (Yazır Mahallesi)
4. Selçuklu Aliya İzzetbegoviç İmam Hatip Okulu (Bosna Hersek Mahallesi)
5. Karatay Mehmetçik İmam Hatip Okulu (Başak Mahallesi)
6. Karatay Karatay Belediyesi İmam Hatip Okulu (Keçeciler Mahallesi) 7. sınıf 285 öğrenci velisine uygulanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın sonuçları ve sonuçlarla ilgili yorumlar yer almaktadır. Çalışmanın bulguları frekans ve yüzde analizleri şeklinde gösterilmiştir.

İmam Hatip Okulları Genel Aile Profilleri

Konya ili merkezinde bulunan üç ilçede belirlenen sosyoekonomik düzeyi düşük ve yüksek olarak belirlenen okulların 7. sınıf kız ve erkek öğrenci velilerine uygulanan ankette her ilçenin demografik özellikleri göz önünde bulundurularak velilerin %47'sini sosyoekonomik düzeyi düşük, %53'lük kısmını sosyoekonomik düzeyi yüksek semtlerde oturan ailelerin oluşturduğu ifade edilebilir. Fakat gelir kaynakları hakkında bilgi edinilememiş velilerin aylık maaş bağlamında-hane gelirleri ile ilgili edinilen bilgide ise %61,8'lik kesimin aylık gelir düzeyinin asgari ücret civarı (1.000-2.000 TL) olduğu tespit edilmiştir. En düşük ekonomik sınır olarak belirtilen bu seçeneğin yanında düşük bir oranda da olsa en yüksek gelir skalasında bulunan 5.000 TL üzeri aylık maaşlı çalışan veliler de bulunmaktadır. Bu bakımından veli

profillerinin gelir düzeyleri büyük oranda düşük olmakla birlikte kısmen farklılık göstermekte olduğu sonucu çıkarılabilir.

Velilerin %56,5'i kadın, %43,5'i erkektir. Evlilik birlikteliği devam eden ailelerin oranı %92,6, geri kalan kesimin %6'sı boşanmış olduğu cevabını verirken %1,4'ü eşinin vefat etmiş olduğunu belirtmiştir. Genel olarak ailelerin ortalama çocuk sayısı 2 ile 4 arasında değişmekte ve aile olmanın temel unsurları olan anne-baba ve çocuktan oluşan, bu açıdan sağlıklı ve çekirdek aile modeli profiline sahip oldukları ifade edebilir. Eğitim düzeyleri hakkında edinilen sonuçlarda; çok düşük oranda okuryazar olmadığını ifade eden veliler bulunmakla birlikte bu orana yakın yüksek lisans-doktora seviyesinde eğitime sahip olduğunu belirten velileri de bulunmaktadır. Fakat en yüksek oranı %44,9 ile ilkökul mezunu veliler (anne veya babadan) oluşturmaktadır. Bu oran “eş eğitim durumu” dağılımında da benzerlik göstermektedir. Eğitim düzeyi ağırlıklı olarak ilkökul seviyesinde olan velilerin %48'i lise eğitimi almadığını belirtirken İmam Hatip Lisesi mezunu olduğunu belirten velilerin oranı %9,5 olup %62,1'inin İmam Hatip geçmişi olan birinci dereceden yakını bulunmaktadır. İmam Hatip Ortaokulu tercihinde kimin etkili olduğunu anlamak için sorulan “Çocuğunuzun İmam Hatip Okuluna göndermenizde kim etkili olmuştur?” sorusuna verilen cevap ile ilgili oransal dağılım ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1
Çocuğun İmam Hatip Okuluna Gönderilmesinde Kim Etkili Olmuştur?

	<i>f</i>	<i>%</i>
Çocuğumun kendi tercihi	74	26,3
Benim isteğim	43	15,3
Eşimin isteği	1	0,4
Ailece ortak kararımız	159	56,6
Akrabalarımın tavsiyesi	4	1,4
Toplam	281	100
Cevapsız	4	
Genel Toplam	285	

Velinin kendi tercihi ve akraba tavsiyesi cevabı düşük düzeyde kalırken en yüksek oranı %56,6 ile “ailece ortak kararımız” cevabı oluşturmaktadır. İkinci yüksek oranlı cevabı ise %26,3 ile “çocuğumun kendi tercihi” seçeneği oluşturmaktadır. En yüksek oranlardan oluşan her iki cevap, aile içerisinde olumlu manada bir iletişimin olduğunu göstermektedir. Ataerkil bir toplum olarak değerlendirilen ve klasik söylemlerde Türk toplumunda “son sözü baba söyler” anlayışının yerini artık aile içerisinde alınan kararlarda her bireyin söz hakkına sahip olduğu “demokratik aile” anlayışına bıraktığını ifade etmek mümkündür. Buraya kadar olan kısımda velilerin genel anlamda ve yüzeysel olarak demografik özelliklerine değinilerek genel bir profil sunulmuş olup sonraki kısmını oluşturan tercih nedenleri ve diğer faktörlere başlıklar şeklinde ele alınacaktır.

İmam Hatip Okulunu Tercih Nedeni

Çalışmada ele alınan sorulardan birisi velilerin neden İmam Hatip Okullarını tercih ettikleridir. İmam Hatip Okulu tercihinde farklı etkenler söz konusudur. Manevi eğitim veren bu okulların öncelikli tercih edilme nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak: Uyuşturucu madde, alkol, sigara kullanımının ilkökul seviyesine kadar inmiş olması tehlikesine karşı İmam Hatip Okullarının güven duyulan okullar özelliği taşıması
2. Homojen öğrenci yapısına sahip olduğu düşüncesi ile kötü arkadaşlık ilişkilerinden uzak, kız-erkek ilişkilerine karşı mesafeli olunması isteği ve toplumsal saygınlık-itibar beklentisi
3. Bu okulların eve yakınlığı
4. Modern eğitim veren kurumlara karşı dinî ve manevi eğitim veren İmam Hatip Okullarının dinî hassasiyeti olan veliler için bir alternatif olarak görülmesi
5. Dinî ve manevi eğitimde bütünlük sağlayacağı düşüncesi ile ortaokul kısmından sonra İHL'ye devam eder düşüncesi
6. Akademik başarı sağlayan kantonlaşmış İmam Hatip okulları da akademik başarıyı (TEOG) önceleyen aileler için bir başka tercih sebebi olmaktadır.

Bu bağlamda verilen cevapların oransal dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2

Çocuğunuzu İmam Hatip Okuluna Göndermenizden En Etkili Olan Madde

	f	Gçr %
Bu okulun TEOG sınavına daha iyi hazırlıyor olması.	11	3,9
Bu okuldan mezun olduktan sonra İmam Hatip Lisesine göndermek için.	21	7,5
Bu okuldan mezun olanların toplumda saygı ve itibar görmesinden dolayı	25	8,9
Dini hassasiyetlerimden dolayı	147	52,3
Günümüz çevresel koşullarında bu okulları daha güvenilir bulduğum için	47	16,7
Evime yakın olduğu için	30	10,7
Toplam	281	100
Cevapsız	4	
Genel Toplam	285	

“Çocuğunuzu İmam Hatip Okuluna göndermenizden en etkili olan madde hangisidir?” sorusuna verilen cevaplarda en yüksek oranı %52,3 ile “dinî hassasiyetlerimden dolayı” cevabı oluşturmaktadır. Bu oran ankete katılan velilerin yarısını oluşturmaktadır. Akademik başarıyı önceleyen maddeler ve eve yakın olmasından dolayı çocuklarını İmam Hatip Okuluna gönderdiklerini ifade eden katılımcıların sayısı düşük oranda kalırken çevreden gelebilecek tehlikelerden koruma sebebiyle bu okulları güvenilir bulduğunu ifade eden “Günümüz çevresel

koşullarında bu okulları daha güvenilir buluyorum.” cevabını veren velilerin oranı düşük bir oranda da olsa ikinci derecede tercih sebebidir. Ne yazık ki günümüzde uyuşturucu, sigara, alkol vb. maddelerin kullanımı ilkökul düzeyine kadar inmiş bulunmakta ve bu durum ebeveynleri tedirgin etmektedir. Bu tarz durumlar İmam Hatip Okullarının çocukların emanet edilebilecek güvenilir eğitim kurumları olarak görülmesine neden olmaktadır. Özellikle de parçalanmış aileler gibi çarpık aile ilişkileri nedeniyle çocuğun eğitimine gereken özeni gösteremeyen aileler “Ben sahip çıkmasam da birileri sahip çıkar.” düşüncesiyle bu okulları sığınılacak bir liman olarak görmektedirler. Bu gibi nedenler de bu okullara olan talebi arttırmaktadır.

Alternatif Din Eğitimi

İmam Hatip Ortaokuluna devam eden öğrencilerin daha önce alternatif din eğitimi alıp almadıkları veya aile içerisinde manevi eğitimini pekiştirip pekiştirmediğini anlayabilmek açısından sorulan “İmam Hatip’e göndermeden önce çocuğunuza herhangi bir din eğitimi aldırдың mı?” sorusuna verilen oransal dağılım aşağıdaki gibidir.

Tablo 3

İmam Hatip Okuluna Göndermeden Önce Din Eğitimi Aldırma Durumu

	<i>f</i>	<i>%</i>
Kendim bu eğitimi verdim	26	9,2
Sadece ilkökulda verilen dini bilgiyle yetindim	17	6
Yazları Kur’an kursuna gönderdim	229	81,2
Başka	10	3,5
Toplam	282	100
Cevapsız	3	
Genel Toplam	285	

Oransal dağılıma bakıldığında “Yazları Kuran Kursuna gönderdim.” cevabının %81,2 düzeyinde verildiği görülmüştür. Bu oran çok yüksek olmakla birlikte, Konya ilinde İmam Hatip Okulu velilerinin din eğitimini çok önemsendiğini göstermektedir. Benzer bir oran Özensel ve Aydemir’in 2016 yılında Türkiye çapında İHL öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada da görülmektedir. Bu çalışmada da lise öğrencilerinin %78’lik bir oranının İHL öncesi din eğitimi alt yapısını gittikleri Yaz Kuran Kurslarında aldıklarını belirtmektedir (2016, s. 69). Dolayısıyla öğrencilerin ilkökul döneminde veya ortaokul sürecinde de alternatif din eğitimi olarak altyapı oluşturduklarını ifade etmek mümkündür.

İmam Hatip Okulundan Beklentiler

Yasaklar ve engellerin 2011 yılında kalkmasıyla birlikte 2012 eğitim öğretim yılı itibarıyla 4+4+4 eğitim sistemine geçilmiştir. Böylelikle 1997’de İmam Hatiplerin kapatılan ortaokul kısmı tekrar faaliyete geçmiş, aileler için İmam Hatip Okulları ikinci bir alternatif oluşturmuştur. 2016 tarihinde ilk mezunlarını vermiş bu İmam

Hatip Okullarındaki öğrenci velilerinin beklentilerini derecelendirerek üç seçenekte belirtmeleri istenmiştir.

Tablo 4
İmam Hatip Okulundan Birinci Derecede Beklenti

	<i>f</i>	<i>%</i>
Dinî değerler kazandırması	215	76,8
Millî değerler kazandırması	6	2,1
Ahlaki değerler kazandırması	35	12,5
Kaliteli eğitim veren bir lise kazandırması	7	2,5
TEOG'dan yüksek puan aldırması	5	1,8
Sosyal çevreden gelebilecek tehlikelerden koruması	3	1,1
Sorumluluk bilinci kazandırması	3	1,1
İyi bir meslek sahibi olması için temel eğitimi vermesi	6	2,1
Toplam	280	100
Cevapsız	5	
Genel Toplam	285	

Velilerin İmam Hatip Okulundan birinci derecede beklentileri %76,8 oranında “Dinî değerler kazandırması”dır.

Tablo 5
İmam Hatip Okulundan İkinci Derecede Beklenti

	<i>f</i>	<i>%</i>
Dinî değerler kazandırması	29	10,5
Millî değerler kazandırması	43	15,6
Ahlaki değerler kazandırması	140	50,7
Kaliteli eğitim veren bir lise kazandırması	27	9,8
TEOG'dan yüksek puan aldırması	13	4,7
Sosyal çevreden gelebilecek tehlikelerden koruması	4	1,4
Sorumluluk bilinci kazandırması	14	5,1
İyi bir meslek sahibi olması için temel eğitimi vermesi	6	2,2
Toplam	276	100
Cevapsız	9	
Genel Toplam	285	

İmam Hatip Okulundan ikinci derecede beklenti %50,7 ile “Ahlaki değerler kazandırması” seçeneğidir.

İmam Hatip Okulundan üçüncü derecede beklentisini ise %26,2'lik bir oran ile “İyi bir meslek sahibi olması için temel eğitimi vermesi” seçeneği oluşturmaktadır. Bu oran ilk iki dereceden tercihler arasında çok düşük düzeyde kalmıştır.

Son üç tablo değerlendirildiğinde, katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda velilerin İmam Hatip Okulundan beklentisi önem sırasına göre (1) “dinî değer kazandırması”, (2) “ahlaki değer kazandırması” ve (3) “iyi bir meslek sahibi olması için temel eğitimi vermesi” şeklindedir.

Tablo 6

İmam Hatip Okulundan Üçüncü Derecede Beklenti

	<i>f</i>	<i>Gçr %</i>
Dinî değerler kazandırması	8	2,9
Millî değerler kazandırması	27	9,8
Ahlaki değerler kazandırması	49	17,8
Kaliteli eğitim veren bir lise kazandırması	7	2,5
TEOG'dan yüksek puan aldırması	22	8
Sosyal çevreden gelebilecek tehlikelerden koruması	23	8,4
Sorumluluk bilinci kazandırması	67	24,4
İyi bir meslek sahibi olması için temel eğitimi vermesi	72	26,2
Toplam	275	100
Cevapsız	10	
Genel Toplam	285	

Üçüncü derecede yapılan derecelendirmelerden yola çıkarak dördüncü derecede önem arz eden değerlerin de “sorumluluk bilinci kazandırması” olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Her üç tabloda da en çok dikkat çeken durum, akademik başarıyı önceleyen cevapların oranının çok düşük düzeyde kalmasıdır. Yani “kaliteli eğitim veren bir lise kazandırması” ve “TEOG'dan yüksek bir puan aldırması” beklentisi her üç tabloda da diğer cevaplara oranla çok düşük düzeye kalmıştır. Buradan çıkan sonuç katılımcıların İmam Hatip Okulundan beklentilerinin öncelikle manevi eğitim kazandırması yönünde olduğudur. Bu durum İmam Hatip Okullarının genel misyonuyla örtüşmektedir. Bu misyonla kurulan İmam Hatip Okulları ilk etapta din adamı yetiştiren okullar olarak faaliyete başlamışsa da Özal döneminden 28 Şubat sürecine kadarki dönemde akademik yönden başarı sağlamış ve Türkiye birincilerinin çıktığı okullar olarak anılmıştır (Çakır ve ark., 2004, s. 68). Akademik başarı yönünden fen liseleri ve Anadolu liseleriyle yarışır konumda olan bu okulların veli profilinin çeşitlenmesindeki temel nedenin bu misyondan kaynaklandığı düşünülmektedir. Eğitim programları açısından diğer okullardaki derslerin yanında ayrıca din derslerinin veriliyor olması, manevi eğitime öncelik verilmesindedir. Katsayı uygulaması tercih edilirlilik açısından olumsuz yönde etkilemiş olsa da İmam Hatiplere olan rağbet, yukarıda derecelendirilmiş olan beklentilerden dolayı, her zaman olmuştur. Bugün de geline nokta ve tablolardan çıkan sonuçlara bakıldığında, beklentilerin geçmişteki ile örtüşmekte olduğu görülmektedir.

TEOG Başarısının Lise Türü Tercihine Etkisi

İmam Hatip Okullarının tercih edilmesindeki önceliğin manevi-dinî eğitime verilen önem olduğu önceki tablolardan çıkan sonuçlarla analiz edilmiştir. Lise ve üniversite tercihlerinin merkezî sınav puan sonuçlarına göre yapılması akademik başarının da önemsenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda İmam Hatip Okulları

için de akademik başarı manevi eğitimin önüne geçmekte ve manevi eğitimin ikinci plana atılmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda sorulan “Çocuğunuzun TEOG’dan iyi bir başarı elde etmesi durumunda tercih edeceğiniz lise türü hangisidir?” sorusuna verilen cevaplardaki oransal dağılım aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7
TEOG’dan Yüksek Bir Puan Alma Durumunda Tercih Edilecek Lise Türü

	f	%
Sağlık Meslek Lisesi	32	11,4
Fen Lisesi	60	21,4
Anadolu Lisesi	31	11,1
Anadolu Öğretmen Lisesi	8	2,9
Sosyal Bilimler Lisesi	2	0,7
İmam- Hatip/ Anadolu İmam- Hatip Lisesi	117	41,8
Endüstri / Ticaret Meslek Lisesi	9	3,2
Açık Öğretim Lisesi	2	0,7
Askeri Lise	5	1,8
Polis Koleji	8	2,9
Diğer	6	2,1
Toplam	280	100
Cevapsız	5	
Genel Toplam	285	

En yüksek oran %41,8 ile “İmam- Hatip/Anadolu İmam-Hatip Lisesi” cevabıdır. Bu durum Tablo 2’deki “dinî hassasiyet”ten dolayı İmam Hatip Okulunu tercih ettiğini belirten katılımcı oranı ile örtüşmektedir. Her ne kadar tablo sonucu %41,8 oranı ile İmam Hatip Lisesi tercihinde bulunulacağını ifade etmiş olsa da geri kalan büyük oran birbirinden farklı tercihlerde bulunmaktadır. Dolayısıyla İHL öğrenci sayısının İmam Hatip Okulunda okuyan öğrenci sayısına oranı %50’nin altında kalmaktadır. Bu durum İmam Hatip Okulu sayısı ile İHL sayı dağılımında sayısal orantısızlığı göstermektedir. Bu şu demektir; ilçe bazında İmam Hatip Okulu öğrenci sayısı İHL sayısının iki katıdır. 2015-2016 eğitim öğretim yılında faaliyette olan İmam Hatip Ortaokul ve Lise dağılımının Konya merkez üç ilçesindeki sayıları şu şekildedir; Meram ilçesinde 17 adet İmam Hatip Okulu bulunurken İHL sayısı 7; Selçuklu ilçesinde 26 adet İmam Hatip Ortaokul bulunurken İHL sayısı 14 ve Karatay ilçesinde 18 İmam Hatip Okulu bulunurken İHL sayısı 7’dir. %41,8’lik oran Konya merkez ilçelerinde bulunan İmam Hatip Okulu ve İHL sayısı oranına takriben yakındır. Yani ortalama olarak her iki İmam Hatip Okulu öğrencisinden ancak biri İHL tercihinde bulunmaktadır. Geri kalanının tercihi ilk üç sırada Fen Lisesi, Anadolu Lisesi ve Sağlık Meslek Lisesi olmaktadır. Toplamda büyük bir orana tekabül etmesi bakımından bu üç tercih İHL tercihinden sonra ikinci sırada yer almaktadır. İmam Hatiplerin ortaokul kısmı ile lise kısmı sayı ve tercih arasındaki orantısızlığın nedenlerinin temelinde, daha önce de belirttiğimiz gibi, gelecek kaygısı yatmaktadır. Lise kısmı için İHL/AİHL tercih nedenlerinin başında ise söz konusu okulların güvenilir bulunması ve manevi eğitimin önemsenmesi yatmaktadır.

Dinî Pratiklerin İnşası

“Dindarlık” olgusu bazı ritüelleri gerekli kılar. Temel ritüeller; beş vakit namaz kılmak, oruç tutmak, kadınlar için başını örtmek, erkekler için cuma namazına devam etmektir. Bu somut göstergeler toplumda dindarlık alameti olarak yorumlanmaktadır. İmam Hatip öğrencisinden beklenen, verilen din eğitimi kapsamında, söz konusu ritüellerin yerine getiriş olmasındır. Bu anlamda ritüeller, düzenlilik arz ettiği ölçüde amaçlanan hedefe ulaşılmış demektir. Dinî-manevi eğitimin bütünlük arz edebilmesi için okulda verilen eğitim ile aile ortamının (ibadetlerin uygulanması noktasında) örtüşmesi gerekmektedir. İmam Hatip Okuluna devam eden 7. sınıf (II. yarıyıl dönemindeki) öğrencilerinin, okulda edinmiş oldukları dinî-manevi bilgileri ne kadar uyguladıklarının gözlemlenirliği ile ilgili soruya verilen oransal dağılım aşğıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 8
Dinî Pratiklerin (İbadet) Gözlemlenmesi

	<i>f</i>	<i>%</i>
Beş vakit namazını kılmaya özen gösteriyor	97	34,6
Düzenli olarak Kur'an okuyor	37	13,2
Cuma namazını hiç aksatmıyor	49	17,5
Arkadaşlarını ve ailesini namaz kılmaya ve Kur'an okumaya teşvik ediyor	13	4,6
Okulda öğrendiği bilgileri aile üyeleriyle ve arkadaşlarıyla paylaşıyor	51	18,2
Hiçbir ibadetini yerine getirmiyor	22	7,9
Başka	11	3,9
Toplam	280	100
Cevapsız	5	
Genel Toplam	285	

“Çocuğunuzu İmam Hatip Ortaokuluna gönderdikten sonra dinî pratiklerini (ibadet) yerine getirmesiyle ilgili gözlemleriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplarda katılımcıları %34,6'sı (90 kişi) beş vakit namazını kılmaya özen gösteriyor, %13,2'si (37 kişi) düzenli olarak Kur'an okuyor, %17,5'i (49 kişi) Cuma Namazını hiç aksatmıyor² (erkek öğrenciler), %7,9'u (22 kişi) hiçbir ibadetini yerine getirmiyor, %3,9'u (11 kişi) başka cevaplarını vermiştir. En yüksek oran, %34,6 ile “Beş vakit namazını kılmaya özen gösteriyor.” cevabıdır. 7. sınıf İmam Hatip Okulu öğrencisi için bu oran çok düşük gibi gözükse de sorumluluk duygusunun gelişmekte olduğu bu dönemde oranlar normal olarak değerlendirilebilir. Ancak din eğitimini önceleyen İmam Hatip Okullarında bir öğrencinin hiçbir ibadetini yerine getirmiyor olması da dikkat çeken bir durumdur. Söz konusu durumun nedenini, çocuğa bu bilinci ve alışkanlığı edindirme görevinin tamamen okulda ve bu dersleri veren öğretmenlere yükleyen anlayışta aramak gerekir. Çünkü söz konusu okullara gönderilen çocukların aile profili içerisinde ibadet bilinci olmayan, hiçbir ibadetini yerine getirmediğini

2 Araştırmaya katılan velilerin çocuklarının cinsiyet dağılımı şu şekildedir: 184 kız, 101 erkek (Toplam 285 kişi). Bu demektir ki erkek öğrencilerinin yarısı Cuma Namazına dikkat ederken kalan yarısı dikkat etmemektedir.

ifade eden katılımcılar da mevcuttur (bir sonraki tabloda bu oranlara değinilmiştir). Bu durum, bu tarz aile ortamında yetişen öğrencilerin ailelerinin “ben bu görevi yerine getiremiyorum, en azından bu okular bu bilinci kazandırır” yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Okulda edinilen bilgiyi öğrenci evde bir karşılığını görülmediği zaman bu kazanımı pekiştirmesi pek mümkün olamamaktadır.

Tablo 9
Kendinizi Ne Derecede Dindar Olarak Görürsünüz?

	<i>f</i>	<i>Gçr %</i>
Dine inanmıyorum ama dine ve dinini yaşayanlara saygı duyarım	8	2,9
İnanıyorum ama hiçbir ibadeti yapmıyorum	4	1,4
İnanıyorum ve düzenli olmasa da ara sıra ibadetleri yapıyorum	34	12,3
Düzenli olarak bazı ibadetleri yapıyorum (Ör. Oruç, Cuma Namazı)	63	22,7
Bütün ibadetleri düzenli olarak yapıyorum (Ör. 5 Vakit namaz).	168	60,6
Toplam	277	100
Cevapsız	8	
Genel Toplam	285	

“Kendinizi ne derecede dindar olarak görürsünüz?” sorusuna katılımcıların vermiş olduğu cevaplar arasında en yüksek oranı, %60,6 ile “bütün ibadetleri düzenli olarak yapıyorum (örneğin; beş vakit namaz)” cevabı olmuştur. Bu oran her ne kadar yüksek olsa da belli bir misyona sahip bu okulların velilerinin tamamının bu misyona sahip olmadıklarının sonucu çıkmaktadır. “İnanıyorum ama hiçbir ibadeti yapmıyorum” cevabı (%1,4) en düşük değer olurken en ilginç cevap (%2,89) “dine inanmıyorum ama dine ve dinini yaşayanlara saygı duyarım” cevabıdır. Dinî eğitimi önceleyen İmam Hatip Okullarında dine inanmadığı hâlde çocuğunu bu okula gönderen velilerin de var olması veli profilinin tamamen homojen olmadığını gösterir ki bu durum bu okulların eğitim programları açısından veli profili ile tezat bir ilişki doğurmaktadır. Bir önceki tabloda yapılan değerlendirmede öğrenci-ibadet ilişkisinde çıkan sonuçların kaynağını kısmen bu durum oluşturmaktadır sonucu çıkarılabilir.

Parçalanmış aileler, şiddetli geçimsizlik yaşayan aileler çocuğun biyolojik, psikolojik gelişiminde olduğu gibi akademik ve manevi eğitiminde de gereken özeni gösterememektedir. Türkiye’de gittikçe yaygınlaşan bu tür aile modelleri çocuğun eğitim sorumluluğunu tamamen okula yüklemekte, bu anlayış da sorumluluğun okula ait olduğu kanaatini oluşturmakta ve yaygınlaştırmaktadır. Din eğitimi alan çocuk, ibadetlerini yerine getirme noktasında okul ve ev tezatlığı ile karşılaşmakta ve dolayısıyla dinî pratikleri yerine getirmede gereken özeni gösterememektedir.

Yeni Eğitim Sistemine Bakış

Bilindiği üzere 16.08.1997 tarihli ve 4306 sayılı Kanunla Milli Eğitim Temel Kanununa getirilen değişiklikler sonucunda zorunlu eğitim süresi 8 yıla çıkarılmakla birlikte bu eğitimin “kesintisiz” olması öngörülmüş ve 2012-2013 eğitim öğretim

yılına kadar bu şekilde devam etmiştir (Soylu, 2013, s. 86). 20 Şubat 2012 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 3308 sayılı Mesleki Eğitimi Kanunu ile 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanununda değişiklik öngören *İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlara da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* (Ensar Vakfı, 2012, s. 7'den akt., Soylu, 2013, s. 86) teklifinin kabulünden sonra eğitim sisteminde yeni bir uygulamaya geçilmiştir. Bu değişikliklerle birlikte, 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yerine, 12 yıllık zorunlu kademeli eğitim getirilerek 12 yıllık süre üç kademeye ayrılmıştır. Birinci kademe 4 yıl süreli ilkokul (1. 2. 3. ve 4. sınıf), ikinci kademe 4 yıl süreli ortaokul (5. 6. 7. ve 8. sınıf) ve üçüncü kademe 4 yıl süreli lise (9. 10. 11. ve 12. sınıf) olarak düzenlenmiştir (MEB, 2012, s. 10'dan akt., Soylu, 2013, s. 86). Bu yeni uygulama, 1997'de kapatılmış olan İmam Hatiplerin ortaokul kısmının tekrar açılmasını sağlamıştır. Henüz 4-5 yıldır faaliyette olan yeni eğitim sistemi hakkında söz konusu velilerin ne düşündüklerini ise aşağıdaki tabloda oransal dağılım üzerinden anlamaya çalışılmıştır.

Tablo 10
4+4+4 Eğitim Sistemi Ne İfade Ediyor?

	f	%
Önceki sistem (sekiz yıllık kesintisiz zorunlu) eğitim kalitesi açısından daha etkiliydi	31	11,6
Eğitimin kalitesini arttırdı	131	48,9
Eğitim sorunlarının azalmasını sağladı	32	11,9
Toplumun dindarlaşmasını sağladı	31	11,6
Eğitimin sorunlarının artmasına neden oldu	30	11,2
Diğer	13	4,9
Toplam	268	100
Cevapsız	17	
Genel toplam	285	

“4+4+4 eğitim sistemi size göre ne ifade ediyor?”³ sorusuna verilen cevaplarda en yüksek oran %48,9 ile “eğitimin kalitesini arttırdı” cevabı olmuştur. Eğitim sisteminden memnuniyet düzeyi yüksek olmakla birlikte asıl dikkat çeken husus “toplumun dindarlaşmasını sağladı” cevabıdır. %10'lar civarında olan bu cevap yeni eğitim sisteminin başlatıldığı dönemde “dindar nesil yetiştirme” tartışmalarının yankılandığı şekilde tam bir karşılık bulamadığını göstermektedir.

Gelecek İle İlgili Kaygılar

Tarihsel süreçte *çeşitli uygulamalara maruz* bırakılan *İmam Hatip Okulları* ile ilgili siyasi iktidarın değişmesi durumunda tekrar katsayı uygulaması ve başörtüsü yasağı gibi *çeşitli uygulamalara maruz* bırakılması durumunda ne düşünüldüğü ile ilgili sorulan soruda elde edilen bulguların oransal dağılımı aşağıdaki şekildedir.

3 Bu soru TİMAV adına 2012 yılında Türkiye çapında gerçekleştirilen çalışmadan esinlenerek oluşturulmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz. (Özensel, Aydemir & Akın, 2012).

Tablo 11

İmam Hatiplerin Tekrar Bir Engelle (Katsayı Uygulaması ve Başörtüsü Yasağı gibi) Karşılaşması Konusundaki Düşünce

	f	%
İmam Hatiplerle ilgili bütün sorunlar çözülmüştür tekrar bir engelle karşılaşılacağını sanmıyorum	145	53,5
Geçici bir dönem olarak düşünüyorum, hükümet değişikliği olursa engeller tekrar gündeme gelebilir.	93	34,3
Eğitimin geleceği ile ilgili çok endişeliyim, her an engeller gündeme gelebilir	33	12,2
Toplam	271	100
Cevapsız	14	
Genel Toplam	285	

Katılımcılara yöneltilen “İmam Hatiplerin tekrar bir engelle (katsayı uygulaması ve başörtüsü yasağı gibi) karşılaşması konusundaki düşünceniz hangisidir?” sorusuna verilen cevaplarda en yüksek oran %53,5 ile “İmam Hatiplerle ilgili bütün sorunlar çözülmüştür tekrar bir engelle karşılaşılacağını sanmıyorum” cevabıdır. Katılımcıların yarısı katsayı ve başörtüsü yasağı gibi uygulamaların tekrar gündeme gelmeyeceği cevabını verirken geri kalan kısmı (%12,2’lik kısım) hâlâ yasaklar konusunda büyük kaygı taşımaktadır. Bu durum, hâlâ zihinlerde çözülmesi gereken bazı soruların olduğunu göstermektedir. Ancak belirtilmesi gereken birkaç husus bulunmaktadır. Bu çalışmanın yapıldığı tarih 15 Temmuz sürecinden ve Başkanlık Referandumundan bir yıl önce yapılmıştır. Türk siyasetinin dinamik yapısı ve hızlı değişimi toplumsal bakış açısına büyük etki etmektedir. Yani Türk politikasının değişken yapısından dolayı kaygı düzeyi değişiklik arz etmektedir ve dolayısıyla hâlâ güven konusunda bir istikrar sağlanamamıştır.

Yasakçı uygulamalar ile birlikte söz konusu okullara olan talepte büyük düşüş görülmesi ve yasakların ortadan kalkması ile de İmam Hatip Okullarındaki öğrenci sayısında oluşan ani yükselmelerin nedenini anlamak ve yukarıda bahsi geçen durum gündeme geldiğinde söz konusu okullara talebin ne yönde olacağına dair bir başka sorunun oransal cevap dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 12

Herhangi Bir Engel Söz Konusu Olması Durumunda Çocuğun İmam Hatip’e Gönderilmesi Konusundaki Yaklaşım

	f	%
Çocuğumun geleceğini önemsiyorum, bu yüzden kaydını aldırır düz okula gönderirim	55	20,2
Eğitimine aynen devam eder, müdahale etmem	54	19,9
Çocuğumun kendi tercihine bırakırım	74	27,2
Manevi eğitimi öncelikli görüyorum, engellerin bir önemi yok	63	23,2
Din görevlisi olmasını istiyorum, engeller bu durumu bağlamaz	26	9,6
Toplam	272	100
Cevapsız	13	
Genel Toplam	285	

Katılımcılara yöneltilen “Herhangi bir engel söz konusu olursa çocuğunuzu İmam Hatip’e gönderme konusundaki yaklaşımınız hangisi olur?” sorusuna verilen cevaplarda oranlar birbirine yakın olmakla birlikte en yüksek olan oran %27,2 oranı ile “çocuğumun kendi tercihi bırakırım” cevabı olmuştur. Katsayı engelinin gündeme geldiği 1998 eğitim-öğretim yılında İHL’ye devam eden öğrenci sayısında çok ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum gelecek kaygısından kaynaklanmaktadır. Bu gün tekrar aynı durum gündeme gelecek olsa, tablodan çıkan sonuçla, benzer durumun yaşanacağı düşünülmektedir. “Eğitimine aynen devam eder, müdahale etmem” %19,9, “Manevi eğitimi öncelikli görüyorum, engellerin bir önemi yok” %23,1, “Din görevlisi olmasını istiyorum, engeller bu durumu bağlamaz” %9,6 cevap oranları ortalama %40 civarındadır. Yani, İmam Hatip Okullarının devamlılığını sağlayacak olan bu gurup, engeller söz konusu olsa da okula devam edecektir. Geçmiş dönemdeki tecrübelerden de yola çıkarak bu gurubu, İmam Hatip Okullarının omurgasını oluşturan sabit kesim olarak ifade etmek mümkündür.

Sonuç

Türk eğitim tarihine bakıldığında, özellikle de din eğitimi konusundaki uygulamaların hep siyasi iktidarların müdahalesi ile şekillendiği görülür. Ulus devlet yapılanmasının ilk yıllarında “millî, modern ve laik” değerler üzerinden şekillenen eğitim politikası, din eğitiminin ilk etapta, Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği tamamen devlet kontrolüne alınması şeklinde olmuşsa da daha sonraki süreçte ve birkaç istisna dışında tamamen yasaklamıştır. Sadece eğitim alanında değil kamusal alanda da din tasfiye edilmeye çalışılmıştır. Bu yasakçı uygulamalar ile yeni kurulan ulus devlet, toplumun mevcut ve yakın geçmiş değerlerini yok sayarak yeni bir toplum projesi geliştirmek istemiştir. Her ne kadar toplum dinî değerlerinden uzaklaştırılmaya çalışılmışsa da çok partili sisteme geçişle ve özellikle 1960’lı yıllar itibarıyla din eğitimi “siyasi bir nesne” olarak tekrar gündeme gelmiştir.

Kurulduğu günden bu yana hemen hemen her siyasi iktidar döneminde farklı uygulamalara maruz bırakılan İmam Hatip Okulları, farklı uygulamalar ile üvey evlat muamelesi görmüştür. Özellikle 28 Şubat sürecinde kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim, katsayı uygulaması ve başörtüsü yasağı gibi uygulamalar İmam Hatip Okullarına olan rağbeti düşürmüş, fakat bu okulları tercih eden kesimi farklı arayışlara mecbur bırakmıştır. Oluşan bu boşluk da kısmen özel okullarla ve kolejlerle giderilmeye çalışılmıştır. Özel okullar resmî olarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olsa da kendi içlerinde gayriresmî farklı uygulamaları olduğu bilinen bir gerçektir. Bu dönemde yüksek ekonomik gelir seviyesine sahip ve kısmen orta gelir düzeyine sahip muhafazakâr aileler, güven duyabildikleri ve özellikle kız çocuklarının başörtüsü ile okumaları için bu okulları alternatif olarak görmüştür. Bu kesimi mağduriyetlerle engelleyerek görmezden gelmeye çalışmak bir çözüm oluşturmamış ve aslında yeni

problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu noktada değerlendirildiğinde tek tip eğitim anlayışının toplumun ihtiyaçlarına cevap vermediği ve farklı arayışlara sevk ettiği görülmekte, çözüm olarak alternatif eğitime müsaade edilmesi ve bunun da devlet kontrolünde olması gerektiği düşünülmektedir.

Bugün geldiğimiz noktada İmam Hatip Okulları açısından eşitsizlikler ve mağduriyetler aşılmış gözükse de hâlâ söz konusu okullar ve öğrenciler ile alakalı sorunların tamamı ile aşılmadığı düşünülmektedir. Geçmiş ile kıyasladığında, özellikle de 28 Şubat süreci öncesi ile gerek öğrenci ve gerekse eğitim kalitesi açısından söz konusu okulların İmam Hatip profiline uymadığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Fakat hızla değişen küresel dünyaya ayak uydurma çabası, değişen sosyal ilişkiler, modern hayatın öncelemiş olduğu seküler yaşam tarzı, klasik eğitim anlayışının artık yeterli olmaması gibi pek çok sosyal ve çevresel faktörden İmam Hatipliler de nasibini almaktadır. Ve elbette bu dönüşüm sadece öğrencileri değil eğitim veren öğretmenler gibi aileler ve okul idaresini de kapsamaktadır. Bütün bunlar göz ardı edildiğinde ise İmam Hatip öğrenci profili ve eğitim kalitesi ile ilgili sorunların hep geçmişle kıyaslanmasına neden olmaktadır. Oysa bütün bu faktörler değerlendirildiğinde artık, İmam Hatip Okullarının geçmiş misyonuna uygun olarak; fakat güncelleştirilerek yeniden yapılandırılması gerektiği durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun ise Millî Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler ve konu ile ilgilenen STK'ların iş birliği ile çözülebileceği düşünülmektedir.

Extended Abstract

The Progressive Education System and Imam Hatip Middle Schools in the Context of Religious Education*

Fikriye Rana Kara

Abstract

Religious education has been seen as a danger to the requirements of the principle of secularism throughout the history of the Republic of Turkey and has been subjected to different practices in almost every period of government. When mentioning religious education, Imam Hatip Schools are the first to come to mind. These schools, which have seen intense interest from society since the day they were established, have formed the dart board of implementations. The Imam Hatip Schools, which have been subjected to different practices in the historical process, today operate as middle schools and high schools, and in terms of the number of students, now possess the greatest number of all times. This article analyzes the findings obtained from the domain of trying to determine the level of expectations and reasons why the parents of students studying in Imam Hatip Middle Schools, which have come again into action after a span of 14 years, chose these schools. The study has been applied as a field survey in six Imam Hatip Schools to a total of 285 seventh-grade students who were identified as having high and low socioeconomic levels from three different municipalities found in the center of Konya Province in Turkey. In this sense, the article attempts to explain the extent to which parents' expectations from the school have been met in the period that provided the first Imam Hatip Middle School graduates in the mandated 4+4+4 progressive education system that has been implemented since 2012.

Keywords

Religious education • Imam Hatip • Middle School • Parent • Student

* This is an extended abstract of the paper entitled "Din eğitimi bağlamında kademeli eğitim sistemi ve İmam Hatip ortaokulları" published in *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities*. This article is driven from author's master's thesis. Manuscript Received: April 20, 2017 / Revised: May 3, 2017 / Accepted: May 8, 2017 / OnlineFirst: July 25, 2017.

Correspondence to: Department of Sociology, Selçuk University, Konya Turkey. Email: rana-kara@hotmail.com

To cite this article: Kaya, F. R. (2017). The progressive education system and Imam Hatip middle schools in the context of religious education. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities*, 1, 89–118. <http://dx.doi.org/10.12738/talim.2017.1.0001>

Fundamental issues have apparently always existed since the first years of the Republic when looking at the history of Turkish education. In the first years of the Republic's founding, the educational institutions that had had a traditional structure from the time of the Ottoman Empire were seen unsuitable for the new education model, which projected nationalist understanding; thus it went to new searches in forming an education system appropriate to the understanding of the new state. The existing education system, having been subdued through the revolutions made in the first years of the Republic, was completely changed. Fundamental innovations were carried out in education in this direction through implementations placed by the Law of Unified Instruction (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) and revisions to the alphabet. Through the education policy applied in the construction of the nation state at this time, religious education was completely banned, and a gap in religion education was formed in the social substructure. However, politicians perceived the different ideologies that emerged during World War II as threats, and this situation necessitated the return to religious education. This period unearthed the Imam Hatip phenomenon.

The Imam Hatip School, while being intensely popular in its first years among families and children coming mostly from villages, changed and transformed its inner process through political implementations; these schools have come to be institutions demanded by many sections of society. Imam Hatip Schools in their present form were established at the time of the Democrat Party. Sixty-six years have passed from when it was founded until today. During this time, even though encountering various obstacles, it has preserved the quality of being a school always desired by the community. Due to the mission that Imam Hatip Schools carry, that the graduates of these schools are esteemed by society is an undeniable fact. Therefore, being an Imam Hatip student is to say one bears an identity and mission at the same time. But on this point, the negative effects of the conditions of this age, such as urbanism being more intense than ever, city efforts to keep pace with the conditions, and the negative widespread use of Internet and social media through the progress of technology, are also discussed over Imam Hatip students. Even though the reason Imam Hatip Schools are preferred by families is due to the sensitivity shown to religion and religious education, one of the reasons underlying the demand for these schools today is that Imam Hatip Schools are seen as "trustworthy institutions where in a child can be entrusted" in the face of peripheral threats such as crime and violence.

Today's family profiles from Imam Hatip Schools, which had been schools that made it possible for children of village families to be educated as boarding students in its first years, is undoubtedly much different than in the past. The schools, which started being commemorated in the 1970s with female students being received at Imam Hatip Schools and in the 1990s with the opening of the Anatolian Imam Hatip High Schools, saw heavy demand and became preferred by upper-level professional

staff and bureaucratic families. Today, with the establishment of the International Imam Hatip Schools, not only are they preferred by citizens of the Republic of Turkey, they are at the same time also preferred by students and families of different ethnic backgrounds.

In the history of Turkish education, many applications have been realized related to Imam Hatip Schools, which provide religious education as well as education in the positive sciences. Attempts had been made to constrain the schools, which were subjected to positive and negative practices at the hand of politics especially after the 1960s, through multiple applications and a continuous compulsory eight-year education. Despite these obstacles, however, demand for the schools was uninterrupted. During the period when the headscarf ban was in effect, these schools were the only option for families who wanted their daughters to see education with a headscarf. Yet an Imam Hatip High School graduate could not be found who preferred anything but the Faculty of Theology, even if they got a perfect score on the university exam (the university placement exam that is specific to Turkey). Therefore, the family and student profiles of Imam Hatip Schools, which place religion education first and academic achievement second, exhibit a largely homogenous structure.

Prohibited practices have led society to search for different solutions. Among the families that emphasize religious education, which is considered alternative, those with higher economic income levels prefer private preparatory schools that form an alternative even if the curriculum is officially boorish, instead of sending their children to Imam Hatip High Schools as a result of a concern for the future. These prep schools, which unofficially represent different religious communities, ensure for families that their children receive a religious education and protect them against peripheral threats. However, having alternative educational models as a model of service is necessary in the understanding of a democratic state. This alternative was in a sense provided with the progressive education system that has been in effect as of 2012. Some of the Imam Hatip Middle Schools, which had been closed in 1997, were reopened as of 2011 with the official removal of multiple implementations and in 2012 with the transition to the *4+4+4 progressive education system*. This situation has brought about a sudden increase in the number of students and schools.

The Imam Hatip Schools, which offer alternative education, have left concern of the future in the background by doing away with the multiple implementations and headscarf ban; these schools have ranked among the preferences of families with different demographic characteristics. Today, families do not just prefer these schools for their religious sensitivities. In the face of peripheral threats that go as far down as the primary school level these days, the reason Imam Hatip Schools rank among families preferences is because they possess a great influence as schools that are

trusted in this sense. The Imam Hatip Middle Schools, which also see intense demand from families who prioritize academic achievement alongside religious education, have been viewed in the past as a stepping stone to a good high school; the schools reveal the expectation of providing great success in the transition from primary education to secondary education.

Imam Hatip Schools, drawing attention with the increase in the number of schools and students in its first years, bring together to the agenda debates on “raising the religious generation.” The extent to which these criticisms are found is another issue addressed in the scope of this article. This article, performed over Imam Hatip Middle School parents, alongside describing parent profiles, will attempt to detect the reasons why they send their children to these schools and, in particular, what their expectations are from these schools. In short, this article presents a short history of the Imam Hatip Schools with a particular emphasis on its turning points. Based on the data obtained from the area of study being a field implementation, the reasons why Imam Hatip Middle School parents prefer these schools are found in the evaluation and analyses over what their expectations are, the extent to which their expectations have been met, and their concerns.

الملخص الموسع

نظام التعليم التدريجي في سياق التعليم الديني ومدارس الأئمة والخطباء

Fikriye Rana Kara

الملخص

إن التعليم الديني قد اعتبرته الحكومات بموجب مبدأ العلمانية خطراً على الدولة، وتعرض هذا التعليم لممارسات مختلفة من قِبَل الحكومات السابقة طيلة تاريخ الجمهورية التركية. فعندما نتحدث عن التعليم الديني فإنَّ أوَّل ما يخطر ببالنا هو مدارسُ الأئمة والخطباء. وقد كانت هذه المدارس تجذب انتباه المجتمع بشكل مكثف منذ تأسيسها إلى اليوم، وكانت موضعاً ومرمى للممارسات دوماً. إن مدارس الأئمة والخطباء والتي خضعت لممارسات مختلفة خلال مراحلها التاريخية تستمر في نشاطها اليوم على مرحلتين: المرحلة الإعدادية والمرحلة الثانوية، وتملك اليوم عدداً كبيراً من التلاميذ الذي تجاوز كل الأزمنة السابقة من حيث الكم. وقد تم البحث من خلال هذه المقالة في أسباب تفضيل أولياء أمور طلاب المرحلة الإعدادية لمدارس الأئمة والخطباء والتي بدأت بنشاطها بعد انقطاع دام أربع عشرة سنة، وتم تحليل المعطيات التي تم الحصول عليها من العمل الميداني. إن هذا العمل الذي يعد دراسة ميدانية قد تم تطبيقه على أولياء أمور ٥٨٢ تلميذ في الصف السابع من اعدادية الأئمة والخطباء، وتم اختيار هؤلاء الأشخاص من بين شرائح مختلفة من المجتمع فقسم ينتمي لطبقة من مستوى عالٍ من الناحية الاجتماعية والاقتصادية وقسم آخر ينتمي لطبقة منخفضة من تلك النواحي. ويعيش هؤلاء الأشخاص في ثلاث مناطق مركزية تابعة لمحافظة قونيا. وقد تم خلال هذه الدراسة توضيح مدى تلبية مدارس الأئمة والخطباء لتطلعات الآباء وما ينتظرونه من هذه المدارس التي بدأت تعليمها التدريجي في عام ٢٠١٢ على شكل ٤+٤+٤ (أربع سنوات لكل مرحلة دراسية: ٤ ابتدائية و ٤ إعدادية و ٤ ثانوية) وقد تخرج أول فوج من هذه المدارس في نهاية هذا الفصل الدراسي.

الكلمات المفتاحية

التعليم الديني • الأئمة والخطباء • المدرسة الإعدادية • ولي الأمر • التلميذ .

إذا نظرنا إلى تاريخ التعليم الديني، فسوف نرى أن التعليم الديني كان دائماً من المشاكل الأساسية اعتباراً من السنوات الأولى لتأسيس الجمهورية. ففي السنوات الأولى من تأسيس الجمهورية لم تَلَقِ المؤسسات التعليمية -التي تصنف ببنية تقليدية قادمة من العهد العثماني- القبول من قبل السلطات الحاكمة بزعم أنها لاتناسب المنهج التعليمي الجديد المبني على مفهوم قومي، وبدأ البحث عن نظام تعليمي جديد يناسب مفهوم الدولة الحديثة. وتم تغيير جذري وشامل في النظام التعليمي الموجود في ذلك الوقت من خلال التعديلات الجذرية التي تمت خلال السنوات الأولى من تأسيس الجمهورية. وتم في هذا المضمار قبول قانون «توحيد التعليم» وتبني وقبول الأحرف اللاتينية وأعقبها تغييرات جذرية في التعليم.

وتم حظر التعليم الديني تماماً من خلال سياسة التعليم المطبقة في إنشاء الدولة الوطنية في ذلك العهد، مما أدى إلى حدوث فراغ كبير في التعليم الديني داخل المجتمع. ولكن بعد ظهور بعض الأيديولوجيات المختلفة خلال الحرب العالمية الثانية، تم اعتبار هذه الأيديولوجيات من قبل السياسيين كعناصر مهددة للدولة فاضطر السياسيون للعودة إلى تطبيق التعليم الديني. وأدى ذلك إلى ظهور ونشوء مدارس الأئمة والخطباء في هذا العهد.

رغم أن مدارس الأئمة والخطباء كانت مرغوبة كثيراً في السنوات الأولى من قبل الأسر والأطفال القادمين من الريف، إلا أن هذه المدارس تحولت مع مرور الزمن إلى مؤسسات مفضلة ومطلوبة من قبل العديد من شرائح المجتمع وذلك بعد التغيير الذي حصل في الممارسات السياسية.

تم تأسيس مدارس الأئمة والخطباء بشكليها الحالي في عهد الحزب الديمقراطي. وقد مرَّ على تأسيسها منذ ذلك العهد إلى اليوم حوالي ٦٦ سنة تقريباً. وبالرغم من جميع العوائق المختلفة التي واجهتها هذه المدارس خلال هذه الفترة، إلا أنها حافظت على ميزتها كمدارس مطلوبة ومرغوبة من المجتمع في جميع الأوقات. وبسبب الرسالة التي تحملها مدارس الأئمة والخطباء، فإن المتخرجين من هذه المدارس يلقون احتراماً بالغاً من قبل المجتمع وتلك حقيقة لا جدال فيها. ولهذا السبب يُعتبر الانتماء لمدارس الأئمة والخطباء بمثابة حمل هوية ورسالة في الوقت نفسه.

إلا أن المرحلة التي وصلت إليها هذه المؤسسات بسبب التطور أكثر من ذي قبل، وبسبب الجهود المبذولة لمواكبة ظروف الحياة في المدينة وتقدم التقنيات وانتشار الانترنت ومواقع التواصل الاجتماعي وسوء استخدام هذه الخدمات، كل ذلك ترك آثاراً سلبية على تلاميذ الأئمة والخطباء. وإن كان تفضيل الأسر لمدارس الأئمة والخطباء ينبع عن المشاعر التي تبديها هذه العائلات تجاه الدين والتعليم الديني، ولكن هناك أسباب أخرى جعلت الأسر تفضل هذه المدارس وهي كونها مؤسسات تعليمية آمنة وموثوقة بالنسبة لهذه الأسر في مواجهة عوامل التهديد للبيئة الاجتماعية التي نعيشها في أيامنا كالجريمة والعنف.

وكانت مدارس الأئمة والخطباء في بداية تأسيسها تستقبل تلاميذ من القرى بحيث يقيمون في المدرسة أثناء تعليمهم، ولكن نمط حياة الأسرة في يومنا هذا يختلف تماماً عما كان عليه في الماضي. وقد بدأت هذه المدارس تستقبل الطالبات في السبعينات، وتم بعد عام ١٩٩١ افتتاح ثانويات الأئمة والخطباء، وبدأت هذه المدارس تُذكر وتُعرف بتفوقها الأكاديمي مما جعلها مفضلة من قبل الأسر المهنية والأسر البيروقراطية من المستوى الرفيع في المجتمع. ومع افتتاح مدارس الأئمة والخطباء الدولية أصبحت هذه المدارس مرغوبة أيضاً من قبل تلاميذ وأسر تنتمي لقوميات وأمم أخرى.

وقد خضعت مدارس الأئمة والخطباء التي تتبع منهجاً يجمع بين التعليم الحديث والتعليم الديني لممارسات عديدة في تاريخ التعليم التركي. وخاصة بعد الستينات (١٩٦١-١٩٦٠) فقد خضعت هذه المدارس لممارسات سلبية وإيجابية من قبل السياسيين وحاول السياسيون فيما بعد إعاقه مسيرة هذه المدارس عن طريق جعل الدراسة الابتدائية إلزامية وبدون انقطاع وتطبيق نظام المعامل^٢ على نظام امتحانات دخول الجامعات لمنع المتخرجين من هذه المدارس دخول الجامعات والدراسة في فروع مختلفة. وبالرغم من كل هذه الممارسات إلا أن المدارس حافظت على موقعها ولم يقل الطلب عليها في أي وقت.

وقد كانت هذه المدارس الخيار الوحيد لبعض الأسر التي ترغب في تعليم بناتها المحجبات وخاصة في الوقت الذي تم حظر الحجاب فيه على الطالبات اللاتي يردن الدراسة في الثانويات والجامعات. وكان المتخرج من ثانوية الأئمة والخطباء لا يستطيع دخول كليات أخرى سوى كلية الإلهيات حتى وإن حصل على درجة كاملة في امتحان دخول الجامعات.

وكان نمط حياة الأسر والطلاب -الذين يفضلون الدراسة في مدارس الأئمة والخطباء ويعطون الأولوية للتعليم الديني قبل النجاح الأكاديمي- يتصف بتركيب متجانس إلى حد كبير.

إن ممارسات الحظر جعلت المجتمع يتجه نحو حلول مختلفة. فبعض الأسر الغنية والتي تتصف بدخل جيد وتعطي الأولوية للتعليم الديني حاولت إرسال أبنائها وبناتها إلى مدارس أهلية تطبق نفس المنهج التعليمي الرسمي بدلاً من إرسالهم إلى مدارس الأئمة والخطباء وذلك بسبب قلقهم حول مستقبل أطفالهم. فهذه المدارس الخاصة التي تنتمي بشكل غير رسمي إلى جماعات دينية مختلفة تقدم تعليماً دينياً لأبناء هذه الأسر وتحميهم من عوامل التهديد المحيطة بهم. وكنموذج خدمة مفهوم الدولة الديمقراطية كان يجب أن يكون هناك نماذج تعليمية بديلة.

ومع قبول نظام التعليم التدريجي في عام ٢٠١٢ تم ضمان هذا البديل إلى حد ما. وتم في عام ١١٠٢ إلغاء قاعدة المعامل المطبقة على امتحانات دخول الجامعات وتم في عام ٢٠١٢ الانتقال إلى نظام التعليم التدريجي ٤+٤+٤، وبذلك تم افتتاح إعداديات الأئمة والخطباء مرة أخرى بعد أن كان قد تم إغلاقها في عام ٧٩٩١. ووافق ذلك ازدياد مفاجئ في عدد الطلاب وعدد مدارس الأئمة والخطباء.

وبعد زوال ممارسات المعامل المطبقة على الامتحانات وزوال حظر الحجاب أصبحت مدارس الأئمة والخطباء التي تقدم تعليماً بديلاً مدارس مفضلة من قبل عائلات تنتمي إلى شرائح مختلفة من المجتمع. فهذه الأسر لا تفضل هذه المؤسسات بسبب مشاعرها الدينية فحسب بل أصبحت هذه المدارس ملاذاً آمناً من التهديدات المحيطة بالمدارس والتي بدأت تهدد المدارس الابتدائية أيضاً. وقد ازداد الطلب من قبل الأسر التي تعطي الأولوية للتعليم الديني والتفوق الأكاديمي بنفس الوقت على هذه المدارس التي بدأت تنافس المدارس الأخرى من ناحية التفوق والنجاح وما يتطلبه امتحان الانتقال من التعليم الأساسي إلى التعليم المتوسط (GOET).

كما بدأ النقاش حول «إنشاء جيل متدين» بعد هذا الازدياد الملحوظ والملفت للنظر في عدد الطلاب وعدد مدارس الأئمة والخطباء. وهذه الانتقادات اليوم تعتبر موضوعاً آخر تم تناوله ضمن هذه المقالة ولا يعرف مدى الردود التي حصلت تجاه هذه الانتقادات. وقد تم من خلال هذه المقالة التي جرى تحقيقها وفق استبيان تم إجراؤه مع أولياء أمور طلاب مدارس الأئمة والخطباء الكشف عن نمط حياة هؤلاء الآباء، ودراسة أسباب إرسال هؤلاء الأشخاص أبنائهم إلى هذه المدارس وتم بشكل خاص استبيان فيما يتعلق بتطلعاتهم وتوقعاتهم من هذه المدارس.

لقد جرى باختصار من خلال هذه المقالة التركيز على نقاط التحول في مدارس الأئمة والخطباء وتقديم نبذة تاريخية عنها. وانطلاقاً من المعطيات التي تم الحصول عليها خلال التطبيق الميداني للاستبيان تم تحليل أسباب تفضيل أولياء طلاب مدارس الأئمة والخطباء لهذه المدارس والكشف عن تطلعاتهم ومخاوفهم، ومعرفة مدى تلبية تلك المدارس لتطلعات هؤلاء الآباء.

المراجع/Kaynakça/References

Akın, M. H. (2011). *Toplumsallaşma sözlüğü*. Konya: Çizgi Yayınevi.

Aydın, M. (2000). *Kurumlar sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.

Bozan, İ. (2007). *Devlet ile toplum arasında bir okul: İmam Hatip Liseleri Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul: TESEV Yayınları.

Bozkurt, B. (2007). *Cumhuriyet Halk Partisi'nin eğitim politikaları (1923-1950)* (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

2 نظام المعامل أو المعادل : هو نظام كان بموجبه يمنع طلاب مدارس ثانويات الأئمة والخطباء من الدخول إلى أفرع الجامعات سوى فرع كلية الإلهيات ، وبعد تم إنطال العمل به سنة ٢٠١٢.

- Canatan, K. & Yıldırım, E. (2013). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çakır, R., Bozan, İ. & Talu, B. (2004). *‘İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve gerçekler*: <http://rusencakir.com/ekitaplar/Imam-Hatip-Liseleri-Efsaneler-ve-Gercekler/19> adresinden edinilmiştir.
- Diñcer, N. (1998). *1913’den günümüze İmam Hatip okulları meselesi* (E. Düzdağ, Yay. Haz.). İstanbul: Şule Yayınları.
- Gökçaftı, M. A. (2005). *Türkiye’de din eğitimi ve imam hatipliler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göle, N. (2000). *İslam’ın yeni kamusal yüzleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İzzetbegovic, A. (2012). *İslam deklarasyonu*. İstanbul: Fide Yayıncılık.
- Mardin, Ş. (2002). *Türkiye’de Din ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öcal, M. (1994). *İmam Hatip Liseleri ve ilköğretim okulları*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Özensel, E. & Aydemir, M. A. (2016). *Türkiye’de İmam Hatipli olmak temel sorunlar, beklentiler ve değer yapıları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özensel, E., Aydemir, M. A. & Akın, M. H. (2012). *Türkiye’de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler algısı*. <http://www.timav.org.tr/dosya/imam%20hatip%20liseleri%20arastirmasi.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Soylu, Ö. (2013). *Türkiye’de din eğitimi ve imam hatip liseleri* (Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Ünsür, A. (2005). *Kuruluşundan günümüze imam hatip liseleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Vergin, N. (2000). *Din, toplum ve siyasal sistem*. İstanbul: Bağlam Yayınları.